

Alexa Hennig von Lange

Tussen de zomers

Vertaald uit het Duits door Sylvia Wevers

A.W. Bruna Uitgevers

1

1939

Klara stond in de julizon voor het wijkgebouw. In haar tas zat de lichtblauwe zijden jurk die ze net in de stad had gekocht. Ze zou hem dragen op haar bruiloft. De aankondiging van haar burgerlijk huwelijk hing recht voor haar in de vitrine. *Gustav Erfurt en Klara Möbius*. De *Gaufrauenschaftsführerin* had er zelfs een groen kransje van mirte omheen gestoken, een bijzondere eer die slechts aan heel weinig mensen werd verleend. Terwijl Klara deze onderscheiding liever niet had gehad. Het gaf haar een ongemakkelijk gevoel dat mevrouw Quade dacht dat ze net zo'n vurig nationaalsocialist was als zichzelf. En tegelijk was het precies wat iedereen van Klara moest denken.

Ze draaide zich om en stak in de middagstilte de verlaten hoofdstraat over. Ze liep tussen de licht gepleisterde huizen door de steile helling op. Links en rechts groeiden struiken en achter de hoge houten schuttingen lagen de mooie tuinen van de bewoners, met groentebedden en bloeiende planten. Klara voelde de grindstenen onder haar leren zolen. De zon stond nu boven haar en ze liep de koele schaduw van het kleine bos in. Toen ze op de heuvel kwam, strekte de grote tuin van het tehuis zich voor haar uit, met de glooiende grasvelden en het waterbassin waarin een kleine fontein klaterde. Een eindje verderop zag ze haar leerlingen met hoofddoeken om in een gebogen houding sla en koolrabi oogsten en in een kruiwa-

gen leggen. Recht voor haar lag het twee verdiepingen tellende, moderne hoofdgebouw van de onderwijsinstelling voor vrouwen, met haaks daarnaast het lage vakwerkgebouw met de werkruimtes en een testkeuken. Daarachter lag een veestal met twee koeien en een varken. En natuurlijk hadden ze kippen. Klara was de directeur van deze nationaalsocialistische onderwijsinstelling, waar jonge meisjes een opleiding kregen in huishoudkunde, hygiëne en landbouw, zodat ze moeders werden die met de aarde verworteld waren en het volk konden ondersteunen. Ze hadden zelfs een eigen babyafdeling, waar de leerlingen alles leerden over babyverzorging. Het Bureau voor Jeugdzorg bracht zieke en ondervoede kinderen naar hen toe, die met enthousiasme werden verzorgd door de kleuterleiders en leerlingen. Zowel voor het praktische als het theoretische deel waren er duidelijke instructies van het ministerie van de staat Dessau. Toch vond Klara altijd ruimte om daar onopvallend een eigen invulling aan te geven, en dat was veel waard. Een absolute voorwaarde was echter dat iedereen die hier woonde van puur arische afkomst was.

Klara bleef staan en keek peinzend het pad af waar ze zojuist overheen was gelopen. Hier boven op de heuvel had ze twee maanden geleden met haar negenjarige dochter gespannen staan wachten tot Gustav er eindelijk met zijn fiets aan de hand aan kwam om Tolla naar de trein naar Berlijn te brengen. Aan de ene kant leek het voor Klara alsof er een heel leven tussen toen en nu lag, aan de andere kant was het alsof haar kleine meisje nog steeds naast haar stond. Alsof Gustav telkens weer zijn fiets in de middaghitte naar boven duwde en naar hen toe kwam.

Ze had haastig Tolla's koffertje opgetild en geroepen: 'We zijn hier!' Terwijl hij hen allang had gezien. Voor de laatste keer had ze Tolla's rode vlechten door haar handen laten glijden. Ze had zich naar haar toe gebogen en met vaste stem gezegd: 'Je bent mijn kind, vergeet dat niet.' Haar dochter had

zich aan haar vastgeklampt en gehuild. 'Ik hou van je, mama.' Het hielp niet. Het afgrijselijke moment was gekomen dat ze afscheid moesten nemen. Klara was in Sandersleben gebleven, Tolla zou naar een Joods weeshuis gaan en van daaruit zo snel mogelijk met een van de kindertransporten naar Engeland worden gebracht. Hier in de onderwijsinstelling voor vrouwen was ze niet langer veilig geweest. In het hele land waren de aanvallen op de Joodse bevolking, onder wie kinderen, steeds afschuwwekkender geworden. Gezinnen werden uit hun huizen gezet. Ze werden weggevoerd en niemand wist waarnaartoe. Mensen die Joden verborgen, hielpen of van voedsel voorzagen, werden verraden, ondervraagd door de Gestapo en gearresteerd. Klara moest er niet aan denken wat er zou gebeuren als zou blijken dat zij, een staatsambtenaar, jarenlang een Joods weeskind in het tehuis had laten doorgaan voor haar eigen dochter.

Ze had Tolla op de bagagedrager geholpen en de zoom van haar zomerjurk onder haar bovenbenen gepropt zodat die niet tussen de spaken zou komen. Gustav had haar koffer aan het stuur gehangen. 'Nou, dan gaan we maar. Anders missen we straks nog onze trein naar Berlijn.' Als afscheid had hij Klara een kus op de wang gegeven en zachtjes beloofd: 'Het komt allemaal goed.' Dat hoopten ze tenminste. Maar sinds die dag hadden ze nooit meer iets van Tolla vernomen. Het was een marteling om niet te weten of ze in orde was. Klara zou zo graag willen dat ze, al was het maar aan de telefoon, tegen haar kon fluisteren: 'Ik denk aan je en ik hou van je.' Maar Klara kon niet naar Berlijn bellen. Niemand mocht iets weten over haar connectie met het Joodse weeshuis. Ze kruiste haar armen voor haar borst. Het deed pijn. Het deed vreselijk pijn. Hoewel ze geen andere uitweg had gezien, leek de dag dat ze afscheid moest nemen van Tolla haar nog steeds verkeerd en onwerkelijk. Maar wat had ze anders moeten doen? Het risico om haar kleine meisje hier te houden was te

groot geweest. Hier kwamen constant hooggeplaatste nazi-functionarissen in hun glimmende zwarte dienstauto's aanrijden om zich te overtuigen van Klara's nationaalsocialistische leiderschapskwaliteiten. Wat als mevrouw Penöter, de maatschappelijk werker van toen, zich ineens herinnerde dat ze dit kind ooit als baby aan Klara's zorg had toevertrouwd? Degenen die zich tegen het regime verzetten, betaalden daarvoor met hun leven. Dat soort verhalen hoorde je niet alleen in het dorp in de winkel van Albrecht. Alles waar Klara van hield, haar werk, haar ouderlijk huis en haar familie, zou onmiddellijk geruïneerd zijn. Bij de gedachte daaraan kreeg ze het ondanks de zomerse warmte koud. Ze rilde zonder dat ze er iets tegen kon doen.

'Juffrouw Möbius!'

Ze draaide zich verbaasd om. Agathe, een van haar leerlingen kinderverzorging, kwam het grasveld af rennen in een groen-wit geblokte dirndljurk met een bijpassend schort. 'Juffrouw Stettin is op zoek naar u. De nieuwe kleuterleider zit in de recreatieruimte.'

'Nu al?' Klara keek op haar smalle gouden polshorloge. De tijd was sneller gegaan dan ze had gedacht.

Agathe knikte opgewonden. 'Al een kwartier.'

'Ik kom eraan. Zeg haar dat ik er zo ben.'

Agathe rende weer over het grasveld terug naar het hoofdbouw. De rok van haar klederdracht wapperde. Klara haastte zich er nu ook naartoe. Maar ze wilde niet rennen. Ze moest de tijd dat ze ernaartoe liep gebruiken om weer te zorgen dat ze het gezag uitstraalde dat ze zich had aangeleerd. Ze was de directeur van een modelonderwijsinstelling, waar enkele tientallen kuurkinderen uit sociaal achtergestelde milieus en evenveel vrouwelijke leerlingen uit het hele Duitse Rijk woonden. En als die leidinggevende zou ze zo meteen ook optreden als ze de nieuwe kleuterleider wegwijs maakte. Klara liep langs de oogstende leerlingen in de moestuin. Iets hoger op de heuvel stond

het conciërgehuisje met het rode zadeldak. Haar toekomstige woning. Voor de ingang stonden de verhuisdozen van de vorige huurder nog opgestapeld. Ze liep verder over de oprijlaan, over het zonnige voorplein, de trap op, de koele gang in. Vanuit de speelzaal hoorde ze de vrolijke stem van juffrouw Stettin, die haar kindergroep leidde. ‘De blauwe blokken in de ene kist, de rode in de andere. En waar moeten de gele in?’ – ‘In die kist!’ riepen de kinderstemmen in koor. ‘Wat een hoop slimme jongens en meisjes!’ Susanne Stettin was Klara’s beste vriendin en bondgenoot. Ze was bijna een jaar geleden vanuit Oranienbaum met haar meegekomen. Afgezien van Gustav en haar ouders was zij de enige die op de hoogte was van Tolla’s ware afkomst. Voor alle anderen was Tolla gewoon Klara’s dochter geweest.

Ze liep door de gang, ging het kantoor in en hing haar hoed aan de kapstok. Daarna liep ze naar de gemeenschapsruimte. In het weekend zaten de leerlingen hier aan de tafels brieven te schrijven of boeken te lezen. Ook de groepsavonden, waarop de meisjes strijdlieden zongen en elkaar voorlezen uit *Blut und Boden*, het maandblad voor een sterke boerengemeenschap en nationale vrijheid, vonden in deze zaal plaats. Hierdoor hoefden ze de vergaderingen van de Bund Deutscher Mädel in het dorp niet bij te wonen. Achter in de ruimte zat een jonge vrouw bij het raam, niet ouder dan eenentwintig. Toen Klara binnenkwam, stond ze snel op en streek ze de kuitlange rok glad die ze onder haar open wollen jas droeg. Haar blonde haar lag in zachte golven rond haar mooie gezicht. De jonge vrouw glimlachte vriendelijk. Naast haar stond een gloednieuwe koffer.

‘Van harte welkom, juffrouw Römer.’ Klara liep met een uitgestoken hand naar haar toe, net zoals destijds haar eigen leidinggevende, juffrouw Martin, haar had benaderd toen ze in het kindersanatorium in Oranienbaum aan haar eerste baan als leraar huishoudkunde was begonnen. Klara herkende

zichzelf in deze jonge vrouw. Ze had zelf ook een wollen jas gedragen om er ondanks de zomerse hitte netjes uit te zien. Net als haar voormalige leidinggevende zette Klara nu een respect inboezemend gezicht op en zei: 'U zult het wel vreselijk warm hebben in uw jas.'

Margarete antwoordde beleefd: 'Het gaat wel.'

Klara ging bij haar aan tafel zitten. 'Doet u hem maar uit, hoor.'

Dankbaar trok de jonge vrouw haar jas uit en legde hem over haar knieën. Ze leek evenwichtig en niet moe, alsof ze niet helemaal uit het Ruhrgebied hierheen was gekomen. Afwachtend keek ze Klara aan. Ze was ongetwijfeld blij dat ze hier mocht zijn en werk mocht doen dat haar plezier gaf en haar als vrouw een zekere onafhankelijkheid verleende. Tenminste, dat was voor Klara altijd het belangrijkste geweest: onafhankelijk zijn, op eigen benen staan en iets goeds doen in deze wereld. Alleen was Klara er niet helemaal zeker van dat deze grootstedelijke jongedame opgewassen zou zijn tegen de taken die haar hier te wachten stonden. Ze zag eruit om door een ringetje te halen. Met haar zachte, goedverzorgde handen en pareloorbellen zou ze meer hebben gepast in een elegant huishouden uit de hogere middenklasse dan op het eenvoudige platteland. Het was het beste om de jonge vrouw meteen duidelijk te maken dat ze hier misschien niet helemaal op haar plek was. 'Zoals ik u al in mijn aanstellingsbrief schreef, zou uw werk eruit bestaan om voor de enigszins verwilderde kinderen van de landarbeiders te zorgen. Ze wonen aan de andere kant van de heuvel in een nederzetting. Tot nu toe werden de kleintjes aan hun lot overgelaten omdat hun ouders de hele dag op het land werken.'

Margarete knikte. Ze zat kaarsrecht op haar stoel, in haar keurig gestreken blouse. 'Wat fijn.' Het klonk alsof ze helemaal niet had geluisterd.

'We hebben daar in een leegstaand arbeidershuis een een-

voudige kleuterschool ingericht. Met een paar kindermeubels en robuust servies. Dat is het enige wat er is.'

'Dat klinkt knus.' Ze glimlachte.

Klara betwijfelde of dit vriendelijke meisje ook maar enig idee had van de uitdagingen waarmee ze te maken zou krijgen. Ze legde het nog duidelijker uit. 'Zomer en winter, in weer en wind, in licht en donker, zult u er in uw eentje over de velden naartoe lopen. U zult de kleintjes veel basisdingen moeten leren. De meesten van hen kunnen wel koeien melken en varkensstallen uitmesten, maar hebben nog nooit een pen, een stuk papier of een boek voor zich gehad.'

Margarete leek oprecht enthousiast. 'Dat doe ik graag.'

Voordat Klara kon vragen of de jonge vrouw wel echt had begrepen waarmee ze had ingestemd, verscheen Fritzchen, hun manusje-van-alles, in de deuropening. 'Wat mij betreft kunnen we beginnen met de rondleiding door het huis.'

'Goed.' Klara stond op van haar stoel. Ze was benieuwd hoe lang juffrouw Römer het zou volhouden totdat het verlangen naar de grote stad de overhand zou krijgen en ze weer zou vertrekken. 'Over een week begint u bij de arbeidersnederzetting in Roda. Tot die tijd zou ik graag willen dat u juffrouw Stettin helpt in de speelzaal. Juffrouw Wolter zal u nu het hoofd- en bijgebouw en uw kamer op de tweede verdieping laten zien.'

Fritzchen was een van haar voormalige leerlingen, en net als iedereen die haar voor het eerst zag, schrok Margarete zichtbaar. Toen Fritzchen klein was had haar moeder haar met de pook in haar gezicht geslagen, waardoor haar neus nu helemaal scheef stond. Maar in tegenstelling tot de meeste mensen had Margarete zich onmiddellijk weer onder controle en groette ze Fritzchen beleefd, alsof er niets bijzonders was aan haar uiterlijk. 'Dat is heel aardig. Heel erg bedankt!'

Toen ze samen de gang in gelopen waren, pakte Klara haar tas met de trouwjurk. Voordat ze op kantoor aan de slag ging

met de dagelijkse stapels papieren wilde ze de kamers in haar nieuwe huis opmeten. De inrichting voor de woon- en eetkamer – en natuurlijk voor de slaapkamer – moest met spoed besteld worden. Meubels waren momenteel schaars, omdat er nog maar weinig hout werd geïmporteerd. Al het geld ging rechtstreeks naar de wapenindustrie. Er werden kazernes opgericht, en gevechtsvliegtuigen en onderzeeërs gebouwd. Dit was elke dag te lezen in de krant en te horen op de radio. Het hele land bewapende zich.

Klara liep door de zon de oprijlaan af naar het conciërgehuis, waar ze na haar huwelijk met Gustav haar intrek zou nemen. Toen ze aankwam, droegen een paar sterke verhuizers net de stoelen en staande lampen van de vorige huurder door de voordeur naar buiten en hesen die op een kleine vrachtwagen. Klara vroeg zich af of ze naar binnen moest gaan of op de treden moest wachten tot de voormalige bewoner, meneer Schütz, naar buiten kwam. Ze wilde niet onbeschoft overkomen. Tenslotte moest de conciërge het huis verlaten waar hij jarenlang met zijn gezin had gewoond. Maar Klara wilde ook geen tijd verliezen. Ze had nog een hoop te doen.

Na enige aarzeling stapte ze over de drempel. Ze trof de conciërge in de lege eetkamer aan. In zijn grijze stofjas stond hij midden op een versleten tapijt. Even keek hij haar uitdrukkeloos aan, alsof hij heel ergens anders was met zijn gedachten. Diep verzonken in oude herinneringen aan gebeurtenissen die hij binnen deze vier muren met zijn gezin had beleefd. Klara deed haar best om ontspannen adem te halen, maar het rook er nogal muf. Alsof er maar heel af en toe was geventileerd. Het liefst had ze de grote ramen wijd opengezet zodat er vanuit de moestuin frisse lucht naar binnen kon waaien en de geest van vervlogen tijden kon ontsnappen. In dit huis zou iets nieuws beginnen. De bedompte lucht en het donkere behang wezen alleen niet op een veelbe-

lovene toekomst, maar op matheid en onvermijdelijkheid. Plotseling verscheen er een kleine glimlach op het ronde, roodachtige gezicht van de man. 'Juffrouw Möbius, wat waren we eerst boos op u omdat u in ons huis wilde intrekken. En wat zijn we nu blij!'

'O?' Klara keek vriendelijk. Ze voelde zich schuldig omdat de familie Schütz plaats moest maken voor haar. Maar als gehuwd directeur van de onderwijsinstelling voor vrouwen had ze nu eenmaal recht op dit huisje. Ze kon niet met Gustav in het hoofdgebouw tussen de kleuterleiders, leerlingen en kuurkinderen in haar tweekamerwoning blijven. Een stukje privacy in alle drukte en de mogelijkheid om zich 's avonds even terug te trekken na de dagelijkse bedrijvigheid waren meer dan gepast.

Meneer Schütz knikte. 'We hebben een eigen huis gevonden in het dorp, schuin tegenover het gemeentehuis, met een tuin en een kleine veestal. Mijn vrouw is er heel blij mee. Nu hoeft ze haar boodschappen niet meer de heuvel op te sjouwen.'

Dit nieuws was een opluchting voor Klara. 'Dat is natuurlijk een grote verbetering.' Voortaan zou zij haar boodschappen de heuvel op sjouwen.

De conciërge stapte van het tapijt af, knielde op de stoffige vloerplanken en rolde het tapijt op. 'Na de bruiloft zullen er vast nog een paar broertjes en zusjes voor uw dochter komen, nietwaar?' Hij keek Klara belangstellend aan. Ze stond in de deuropening naar haar toekomstige woonkamer, waar Gustavs boekenkasten zouden komen te staan. Even viel er een gespannen stilte. Klara schraapte haar keel. Nu leek meneer Schütz te beseffen dat hij zich met zijn vraag op gevaarlijk terrein had gewaagd. Sinds Tolla er niet meer was, had iedereen gedaan alsof het meisje aan haar zijde nooit had bestaan. De leraren, kleuterleiders en leerlingen realiseerden zich al snel dat er met Tolla's verdwijning meer aan de hand was dan

alleen een verhuizing naar haar grootouders. ‘Bij hen in het Harzgebergte is de lucht gewoon beter dan hier,’ had Klara destijds slechts kort uitgelegd. Haar strenge toon had duidelijk gemaakt dat ze niet wilde dat iemand er verder een vraag over stelde. Het was een toon waarvan ze zelf verbaasd was dat ze die kon aanslaan. Maar toen ze zag dat hij wonderen verrichtte, had ze hem getraind en versterkt. Hij produceerde wetten die eeuwig geldig waren en zorgde ervoor dat processen soepel verliepen. De conciërge stond op van de vloer en stak zijn opgerolde tapijt onder zijn arm.

Om de ongemakkelijke stilte te doorbreken haalde Klara haar meetlint uit haar zak en glimlachte ze beleefd. ‘We zullen zien.’

2

2000

Klara stond in haar jas en met haar hoed op op het gras in haar tuin, ver achter bij het hek, waar de bloesems van de tuinkamperfoelie in deze tijd van het jaar zo heerlijk roken. Het was een klein avontuur dat ze het gewaagd had om hiernaartoe te gaan. Een onverstandig uitstapje naar haar favoriete plekje. Ze wilde hier gewoon nog één keer zijn en de heerlijke geur inademen. Afgelopen zomer had ze al tevergeefs geprobeerd om hier op eigen kracht te komen. Maar dat was niet zo makkelijk als je blind en in de negentig was. Nu was het haar eindelijk gelukt. Ze had zich laten leiden door het gekir van de duiven in de rode beuk terwijl ze zich met uitgestrekte arm en aarzelende stappen over het zachte gras voortbewoog. Hoewel ze zich een beetje wankel voelde, was ze vastberaden stapje voor stapje verder gelopen. Het was wel gek. De middagstilte was dezelfde als dertig jaar geleden, toen ze hier met Gustav op het kleed had gezeten en hij haar had voorgelezen uit *Der Nachsommer* van Adalbert Stifter. Die zachtaardige stilte die zo teder over de tuinen, huizen, mensen en de rest van de schepping lag. Een stilte waarin het leven zich bewust werd van zichzelf. Een stilte die op wonderbaarlijke wijze alle levende wezens met elkaar verbond.

Er was niemand om haar te hulp te schieten als ze viel. Het gezin dat aan de linkerkant woonde was op vakantie. Mevrouw Clasen, de dame die tot een paar weken geleden aan de

rechterkant had gewoon, was door haar kinderen naar een bejaardentehuis gebracht. Wat niet verwonderlijk was. Toen Klara haar afgelopen zomer had bezocht om haar enkele oude brieven van Gustav te laten voorlezen, was ze al erg zwak en lusteloos geweest. Ze had niet eens de moeite genomen om uit bed te komen en haar nachthemd te verruilen voor een blouse. Het huis stond momenteel leeg. Het gezin dat erin wilde trekken was nog druk aan het verbouwen en Klara hoorde af en toe geboor en gehamer. Maar vandaag was het stil in het huis.

Ze raakte met haar hand het tuinhek aan. Boven haar ritselden de boomtoppen. Het was alsof ze het zachte omslaan van de pagina's van het boek en Gustavs stem hoorde. *De mens is er niet in de eerste plaats omwille van de menselijke samenleving, maar omwille van zichzelf. En als iedereen er op de beste manier omwille van zichzelf is, is hij er ook voor de menselijke samenleving.* Volgens deze overtuiging hadden Gustav en zij geprobeerd hun hele leven lang te handelen. Als onderwijzer had ze deze overtuiging doorgegeven aan haar leerlingen. Er altijd op de beste manier zijn. Daarbij was ze zelf ongemerkt van het pad af geraakt. Want het was helemaal niet zo makkelijk om te herkennen wanneer je er niet meer alomvattend op de beste manier was.

Het zonlicht dat net nog warm op de rug van haar hand viel, leek te zijn opgeslokt door een grote wolk. Klara hield haar hoofd achterover en voelde ook geen warmte meer op haar gezicht. In plaats daarvan rukte een windvlaag aan de rand van haar hoed. Ze trok de kraag van haar jas strakker om haar nek. De takken boven haar wiegden krakend heen en weer. De boomtoppen ritselden heftiger. De eerste regendruppel viel. In de verte was gedonder te horen.

Net als toen Gustav en zij als kersvers getrouwd stel de kerk van hun woonplaats Liebenrode verlieten. Toen klonk er ineens ook heftig gerommel. Het onweer was pal over hen heen

geraasd, met een geweld en snelheid die Klara nog nooit eerder had meegemaakt.

Het gekir van de duiven hield op. Afgezien van het geritsel van bladeren en het rusteloze gewieg van de takken was het ineens spookachtig stil. Af en toe viel er een dikke druppel op de rug van haar uitgestrekte hand. Boven haar stapelden zich vast zwarte donderwolken op in de zomerlucht. Weer landde er een dikke regendruppel op haar hand. Daarna een op de rand van haar hoed. En nog een en nog een. Op haar schouders, op haar arm. De druppels waren zo zwaar dat ze ze door de wollen stof van haar jas op zich voelde vallen. Het was niet erg verstandig om zo ver weg te gaan van haar veilige huis. Klara glimlachte, alsof ze haar hulpeloosheid voor de wereld wilde verbergen. Alsof ze haar omgeving wilde laten geloven dat ze de situatie onder controle had. Ze had deze glimlach als jonge vrouw tot in de perfectie geoefend, en in uitzichtloze situaties verscheen die nog steeds vanzelf op haar gezicht. Het was een lichte, liefdevolle glimlach. Het was de glimlach van een leider die alle onheil van haar protegés kon afweren en puur op haar kracht vertrouwde. Dat was natuurlijk allang niet meer waar. En eigenlijk was het toen al niet waar. Uit angst voor de voorzienbare gevolgen had ze haar kleine meisje weggestuurd. Zo was het toch? Maar ze had tenminste de illusie in stand gehouden een sterke vrouw te zijn, voor de vele kuurkinderen, haar leerlingen, de leraren en haar eigen kinderen. Er vielen steeds meer druppels naar beneden. Het was bijna alsof ze wilden zeggen: *Zie je wel! Zie je wel, Klara Erfurt! Op een gegeven moment word jij ook geraakt!*

Ze draaide zich voorzichtig met uitgestrekte arm om, liep een paar stappen hierheen, dan weer daarheen, in de hoop de gladde stam van de rode beuk of het tuinhek te voelen. Maar er was niets. Alleen het vochtige gras onder haar voeten. Weer donderde het. Was het beter om hulp te roepen? Maar wie zou het horen? Mevrouw Clasen zat veilig in het bejaar-

dentehuis. Het gezin van de andere kant was op strandvakantie in Spanje. Alle andere burens waren te ver weg om het te kunnen horen. En de polsband met de alarmknop, die haar dochters jaren geleden voor haar hadden geregeld, lag in de originele verpakking in de la van de keukentafel.

De bomen in de aangrenzende tuinen ruisten wilder. De donder rolde eroverheen. De lucht was koud. De regen sloeg steeds harder op haar neer. Ze hield haar hoed vast en hield haar hoofd gebogen en haar andere arm uitgestrekt. Ze zou gewoon verder in die richting lopen tot ze bij de heggen kwam die haar tuin scheidden van die van de burens, of ze zou eindelijk de stam van de rode beuk of het hek aan de achterkant van de tuin voelen. Het was gewoon een onweersbui boven een Noord-Duitse wijk met rijtjeshuizen. Maar zo'n onweersbui was niet ongevaarlijk, zeker niet als je blind was en hij direct boven je was.

Klara liep stapje voor stapje verder. Het water droop van de rand van haar hoed in haar nek. Ze sloeg haar kraag omhoog. Haar gezicht was nat. Haar voeten ook. Ze mocht niet uitglijden. Ze hield haar arm uitgestrekt maar voelde nog steeds niets, alleen maar regen. Wel voelde ze onder haar voetzolen dat de bodem licht steeg. Dat betekende dat ze naar het huis toe liep. 'Loop door,' zei ze tegen zichzelf. 'Je bent zo veilig.' Ze zette de ene dappere stap na de andere. Het was mooi en apart om hier te zijn. Doorweekt, als een sterke vrouw die niet bang was voor een zware verkoudheid. Als een vrouw die nergens meer bang voor was. Ineens voelde Klara zich heel levendig. In elke cel van haar bevende lichaam verspreidde zich het bedwelmende geluk van een onkwetsbaar mens die met verbaazing een volkomen onverklaarbare, wonderlijke wereld binnenging die op haar wachtte. Ze was hier omwille van haarzelf. Op de beste manier.